

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP
A HAZAI NÉGY EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy iven; a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden két héten.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNÝÁNSZKY VIKTOR
Hírlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára a „Hivatalos Közlemények“ melléklettel együtt egész évre 10 kor., félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor.

A Hivatalos Közleményeket az anyaegyházak és felsőbbrendű iskolák ingyen kapják.

Hirdetés ára oldalanként 32 kor.

TARTALOM: Ünnepi emlékek. — Bujdosók útja. — A debreceni egyetem. *Raffay Sándor* — Szemle. — Oktatásügy. — Egyházi élet. — Pályázatok.

Ünnepi emlékek.

A magyar nemzet lelki szükségletét elégítette ki, a midőn nagy halottjait a messze idegenből hazai földbe meghozta. Százados tartozás után a köteles adósság lerovása mindig nagy megnyugvást és örömet jelent. Ilyen öröm volt az, mikor e világra szóló szegyennek utolsó jeleit eltörölte a nemzeti akarat. Évtizedek szívós munkája, kitartó lelkesedése kellett hozzá, hogy e dédelgetett nemzeti ábránd megvalósuljon. Most is vegyült egy csepp üröm a közörömbe. . . . Hiányzott a koporsókról a teljes engesztelést jelentő olajág. Mintha éreztetni akarta volna a Gondviselés velünk azt, hogy

„Legédesebb percünkbe is vegyül
Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak.
Talán sejtjük, hogy az ily perc virág
S így hervatag“.

A megható szent pillanatokban azonban ez érzések elnémultak a másik hatalmasabb előtt: hogy végre idehaza adhatunk nyugalmat az elszórt csontoknak. Hogy nem kell messze idegen országok földjére zarándokolnunk, ha a nemzeti hála útát keres.

A budapesti, kassai és késmárki emléknapokból fenséges tanulságképen hangzik ki az az intés, hogy a nagy alakok szenvedésének különös szerepe van Istennek erkölcsi háztartásában. A diadal és siker gyakran elernyeszti, megmérgezi a szívet, a szenvedés pedig nemesebb ösztönét kelti életre. Ha Thököly, Beresényi, Rákóczi a jólét magas fokán, hatalom birtokában, fénytől és dicsőségtől övezetten hal meg, mai feltámadásuk vagy be sem következnek, vagy halványabb lesz. Ám a szenvedés, a földönfutás glóriát font fejük köré. A késő nemzedék ellenállhatatlan ösztönből *vezekelni akart* a tövis koronáért, a melyet elsilányult elődei szegyenbélyegül is illesztettek a nagy hontalanok halántékára. Az a szenvedés, mely éles töréssel nagyjaink szívet megvérzi, valóságos nemzeti kincs és isteni jótétemény. Nemesak azért, mert a dorgálás Isten nagy szeretetének jele és bizonyága, hanem azért is, mert a nagyok szenvedésében ösztönző inger van arra, hogy mi gyengék és gyarlók, esendő, törekeny cserepek példájukon föllelkessedve, nemesbülünk, hozzájuk hasonlókká lenni törekedjünk. Isten bölcsességének csodás jellemvonása az, hogy a szenvedésből lelkesedést, nagy elhatározásokat tud sarjasztani. Ezzel is érezteti a teremtés Ura, hogy a fájdalom keresztjével nem büntetésül a gonoszokat, hanem szeretetből választottjait látogatja meg s béketűrésükkel, hűségükkel népmilliók lelkében éleszt égi lángot. Rákóczi és Thököly keresztje kisebb méretű mása a golgothai keresztnek. Az a hűség, szeretet, a mivel viselték, odaemeli alakjukat Jézusnak, az isteni mesternek lábaihoz. Az ő példája szerint nemesak szenvedni tudtak, hanem megbocsátani is. Megbocsátani gyötretett nemzetöknek, mely két századig idegen földben engedte porladni tetemeiket. Az üldözöknök is, a kik kénytelenek meghajolni a lelki nagyság és jellemező e classicus megtestesülései előtt.

Áldás emlékökre! Áldás mi reánk, utódaikra, ha szent feltétellel nyomukba lépünk.

Bujdosók útja.

Az az út, a mely dicsőségre vezet és halhatatlanságra.

Az az út, a melyet Isten bölcs gondviselése csak azok számára mutat meg, a kiket szeret. Mert „azt üldözi, kit szeret“.

És az az út, mely megváltás eszköze s győzelem koronája az *eszmé* számára, a melynek szolgálatában azt meg kellett tenni.

Thököly Imre és *II. Rákóczi Ferenc* fejedelmek s bujdosó társaik hamvait hazahozataláról: az e szent ünnepség alkalmából kifejtett nemzeti és egyházi pompáról s ennek tanúságairól szól tudósításunk.

Ez ünnepség erkölcsi értékéről más helyen, ahhoz méltó módon emlékezünk meg. E szerény tudósítás szolgáljon kiegészítésül a napilapok azon tudósításai mellé, a melyeket t. olvasóink bizonynyal a legnagyobb áhitattal olvastak s a melyeknek benyomását a legszentebb kegyelettel vették szívök mélyére. Am azért hiszszük, hogy a közvetlen tapasztalataink és megfigyelésünk alapján megrajzolt kép feltűntet egy-két oly intenzívebb vonást, a mely az olvasó eddig szerzett benyomásainak intenzívebb erőt, tán életmeleget fog adni.

I. Orsován.

Orsován vette át a szent hamvakat a magyar kormány. E perctől kezdve széles Magyarországon napokon át végig kongott az ünnepi harangok kongása s a haza minden polgárának szíven átömlött egy szent villamos áram. Hazaszeretet lelke? Kegyelet lelke? Szent fohász-kodás, még szentebb elhatározás lelke? Vagy tán inkább valamennyi együtt és egyszerre? Ki tudná ezt megfejteni!? A tény az, hogy az orsovai nagy ünneptől a késmárki nagy ünnepig tartó egész időn, négy teljes napon át, a nemzet sirt és örvendett és imádkozott egyszerre. Nagy oka volt rá! Kétszáz éves mulasztásnak és bűnnek egészlelési áldozatát mutatta be az Urnak.

Orsován várta a hamvakat egyházunk részéről a bányakerület elnöksége: Scholtz püspök és Zsilinszky felügyelő, valamint Dianiska Frigyes késmárki lelkész, Francz Ede, orsovai lelkész, a kikhez a környékből számosan csatlakoztak. Szakadó esőben, de komoly, ünnepies áhitattal ment végbe az ünnepély. Scholtz Gusztáv rövid hatalmas beszédben áldotta meg Thököly fejedelem hamvait. Beszédét a következő nagy hatású szavakkal fejezte:

Hazaérkezett nemzetünk nagy fia a haza földjére, mely mellett egykor jó és balsorsban rendületlenül kitartott. Hazaérkezett nem muló látogatónak, nem ünneplő vendégnek, hanem hazaérkezett, miként a fiú édes otthonába a távol idegenből. Hazaérkezett állandóan és itt köztünk marad lakóul, hogy a hol egykor bölcsője ringott, odaszálljon a sírjába is, melynek szent nyugalma fölött nem az idegen nép szülötte, hanem saját nemzetének kegyelele örökődjék, idők végeztéig. Lelkünk elborul az ő emlékezetének oltára előtt. Hála és kegyelet nagy királyunk iránt, mert visszaadta nekünk nagyjainkat, egyesüljünk mindnyájan buzgó imádságra a király és a nemzeteknek Atyja, a jóságos Istenhez. Immár az Úr áldjon és őrizzen meg Titeket, és legyen hozzátok kegyelmes. Az Úr világítsa orcáját rátok és adjon nektek békességet. Ámen!

Megható volt a koporsók megkoszorúzása. Itt tisztelettel s elismeréssel kell szólnunk arról a tapintatos rendezésről, hogy a képviselőház nevében a néppárti s erős kath. Rakovszky István, a függetlenségi párt nevében

a szintén buzgó r. kath. Apponyi Albert tett koszorút a prot. Thököly koporsójára, a r. kath. Rákóczi hamvait pedig az evang. Kossuth Ferenc koszorúzta meg. Szép bizonyossága annak, hogy a nagy hazafiak emléke, dicsősége és csontja, életök tanulsága közös nemzeti kincs, a mit egyenlő kegyelettel kell őriznünk.

Rakovszky István, a képviselőház alelnöke Thököly koporsójára koszorút a következő szavakkal helyezett:

A szeretet a halálon túl is tart. Ez áll úgy az egyesekre, mint a nemzetekre nézve. A képviselőház nevében ennek jelül teszem le ezt a koszorút Thököly hamvaira.

Apponyi Albert gróf Thököly Imre koporsójára a függetlenségi párt nevében a következő szavakkal tett koszorút:

Az országos függetlenségi és 48-as párt kegyelettel áldozik Thököly emlékének. Az a párt az, a mely nem fog megszűnni sohasem az ország függetlenségéért küzdeni. Ezzel a szellemmel teszem le Thököly Imre porait magában rejtő ezen koporsóra a függetlenségi és 48-as párt koszorúját.

Azután megkezdődött a hamvak diadalútja az ország szívéig, Budapestig s onnan a végleges nyugvóhelyig. Minden község és társadalmi réteg ott volt hódolni a nagyok emlékének.

II. Budapesten.

Vasárnap reggel 8 óra 35 perckor érkeztek meg a hamvak az ország fővárosába. A keleti pályaudvar hatalmas boltzata templomboltzattá vált ez órára, a melynek merész ívezetén át buzgó ének és ima fohásza tört át az alatta összesereglett ezrek és ezrek lelkéből s kereste az utat egyenesen az Isten trónja elé.

A mikor méltóságos nyugalommal begördült a drága hamvakat hozó vonat s ott állott a kegyelet lelkesedésétől ittasult, várakozó közönség előtt a fenséges gyászpompával kiállított ravatalos kocsit: egyszerre — mintegy valami magasabb inspirációra — az összes jelenlévők ajkáról felhangzott az ének, a mely egy egész nemzet bánatát, hitét, hűségét a hazához oly imaszerű ihlettel fejezi ki s a mely oly igen nagyon illett e megszentelt komoly alkalomra:

„Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar
Bölcsöd ez s majdan sírod is, mely ápol s eltakar.
A nagy világon e kívül ninesen számodra hely:
Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell“.

Valami fenséges, valami emberfeletti volt e jelenetben. Ott álltam és énekeltem magam is a többi között. És a szemekbe lopódzott könnyecseppek ragyogása az én szememet ellepő könnyesepp prizmáján keresztül ékesszóló beszéddel bebizonyította, hogy e megszentelt órában megszűnt minden felekezeti, rang és nyelvbéli különbség: az Úrnak kedves óra ez, a mely összeolvastja a szerte-húzó lelkeket... S e nagy, e szent hivatásra eszközül kiválasztotta a bujdosók szent hamvait, a kiknek számára sincs a nagy világon s kívül hely...

A *budapesti* ünnepség valóban felséges és impozáns volt. Jól esik megörökíthetnünk, hogy magyarhoni ev. egyházunk ez ünnepből méltósággal vette ki a részét. Egyetemes felügyelőnk vezetése alatt összes püspökeink s ker. felügyelőink megjelentek a nagyszerű temetési, nem: diadalmi menetben s velők és kíséretükben lelkészeink nagy serege. Megolvastuk, 82-en voltunk jelen. Ev. ref. testvéreinkkel együtt, a kik Baksay Sándor püspök vezetése alatt jelentek meg: összesen mintegy 120-an vettünk részt az ünnepi menetben.

A ragyogó pompáról nem írunk. Fenséges volt az, de még fenségesebb a tengernyi nép, a mely azt a keleti pályáudvartól a deáktéri ev. templomig s illetőleg a lipótvárosi bazilikáig várta s nézte s bár katona sorfal nem állott elé sorompóba, a legméltóságosabb nyugalommal tartotta fenn maga a rendet. Amennyigalom és hallgatás e tengernyi tömeg szívében és ajkán a legfenségesebb dithirambusa a hazaszeretnek. Azt hiszszük, ha illetékes helyen ismerik a néplelek pszichológiáját, nagy és mély tanulságot meríthetnek abból a jövőre . . . Így aztán beteljesedhetnék a költő szava: „Megbűnhődte már e nép a multat s jövődöt“.

Programmszerűen a Thököly Imre fejedelem hamvait vivó fejedelmi gyászkocsi a deáktéri ev. templomnál kivált a diszmenetből s a hamvakat rejtő vörös rézveretes, fejedelmi cimerezésű Wágner Géza, Wágner Jenő, Zsigmond Jenő és Glück Frigyes vitték be vállaikon, ev. és ref. papok sorfala közt az oltár elő épített fényes fejedelmi ravatalra. A menet többi része tovább haladt II. Rákóczi Ferenc és a többi bujdosók tetemeivel a bazilika felé.

Mindkét helyen külön istentisztelet tartott, a melyen a kormány, felső és alsóház s a küldöttségek egész serege vett részt. A mi ünnepünk déli 12 órakor kezdődött s a, mily egyszerű, ép oly megható volt. Egy énekvers Luther hatalmas diadalmi énekéből „Erős várunk nekünk az Isten“, aztán Scholtz Gusztáv tartalmas s a helyzet és alkalom szempontjából gondos figyelemmel megszerkesztett beszéde, majd „A magyar gályarabok“ énekének két strófája s berekesztésül a Hymnus, a melyet az egész közönség állva énekelt. Kormány és országos rendek vele együtt. Scholtz püspök beszéde a következőleg hangzott:

„Isten hozott, drága hamvak! Isten hozott, jó nagy urunk, Thököly Imre! Kétszáz éves síri álmód után nemzetednek föltámadva, Te nagy hontalan száműzött, Isten hozott újból szerett hazád földén, mely anyai szeretettel borítja majd hantjait hozzá visszajött, soha el nem felejtett fiára.

Bizonyára Isten hozott! Mert Isten az, ki él a honfiúi szívben, hogy nagyjait és jeleseit felejtani nem tudja még évszázadok multán sem. Mert Isten az, ki a szívet buzditja szüntelen, hogy kívánja, követelje, könyörögve kérje vissza azt, a mi az övé volt egykor testestől-lelkestől mindig. Mert Isten az, ki él a nagy, a dicső ősz király szívében, hogy megértve nemzete titkos, leghőbb vágyát, felejtve multat, háza tradícióit, szeretetben összedobbant a nemzet szívével s királyi hatalmában visszadatja e nemzetnek, mi az övé volt elejétől végig.

Isten hozott, jó Thököly Imre! De örömeben is fölsajog e névnek hallatára a honfiúi szív. Hiszen szörnyű időknek szemtanuja volt a férfiú, ki itt aluszsza szent álmait. Korlátlan kényuralom járma alatt a nemzet minden szabadsága békóba verve, börtönbe zárva, gályákra küldve, a hit és gondolat szabadság, e néhány szó — nem az enyém, nem is vallásombeli történetirő vallomása szerint — jellemzi teljesen a kort, mely a fiatal daliát, Thököly Imrét a „bujdosók“ élére szólította.

A protestáns-üldözés magyarirtássá fajult. „Katholikussá legyen az ország, legyen szolga, legyen koldus“ — követeli Kollonics. „A vallásszabadságot biztosító magyar törvényeket megtartani nem köteles a magyar király“ — hirdeti Bársony. „Hítségő vagy hontalan száműzött legyen a protestáns“ — parancsolja Szelepcsényi, s a buccarii és nápolyi gályák megtelnek a szegény ártatlan magyar prot. papok alakjaival, „keserves rabságban, nagy nyomorúságban“. „A magyar, ha protestáns, vérpadra való“ — szól Caraffa, s Debrecen,

majd Eperjes városainak 50 patriciusa vérpádon ontja vérét az emberszörny ez úgynevezett „Theatrumán“. Maga Thököly, már tizenhárom éves gyermekifjú korában, testvéreivel együtt nagy vagyonuktól megfosztva, mint üzött vad, pusztta életét megmentve, bujdosik Erdélybe, „e Pathmos szigetébe, hol üdén csorog Istennek beszéde“. Csodálkozunk-e, hogy az ifjú lelkében e keserves tapasztalatok után megszülemlik a szabadságvágy? Az eltiprott hazának szabadsága, a vérig üldözött hitsorsosok vallásszabadsága utáni vágy? Három nővére, Katalin, Mária és Éva „szelíd erőszaknak engedve“ elhagyja ősei vallását, nagybátyja, Zsigmond szintén csak hítségés árán tartja meg életét. Csoda-e, ha a lelkes ifjúban fölébred a férfiúi dac és elhatározás, megmutatni a világnak, hogy — mint kortársa írja, — „Isten még mindig támaszt az anyaszentegyház szabadulására, az ő nyomorúságának idején, istenes Mózeseket?“ Crescit sub pondere palma! Ideálja a hítségadító Gusztáv Adolf svéd király; olvasmánya a németalföldi szabadságharc története, mely harc egyes frázisaiban oly nagyon hasonlított hazája helyzetéhez. Ott Egmont és Horn, itt Nádasdy, Zrinyi és Frangepán kivégeztetése; ott az „alkabala“, itt az „accise“ e szörnyű és „döre“ szó, mint Bethlen Miklós mondja, ott Alba, itt Kobb és társainak vérengzése, ott is, itt is a megtámadott nemzeti élet és vallásszabadság élet-halálharca az idegen abszolutizmus ellen. Ha ott sikerült a szabadságot kivívniok, miért ne sikerülhetne itthon is? Így gondoltak a bujdosók, így az ifjú Thököly Imre is. Csodálkozunk-e, ha Bocskay és Bethlen örökének, a nemzeti és hitbeni szabadságnak védelmében a segítséget ott kereste, a hol az található volt, a töröknél? „Hiszen — úgymond egy jelesünk — ha a 30 éves háborúban és azóta is az akkori bécsi reakciónak nem sikerült az emberiség legdrágább kincseit, a nemzeti és lelkiismereti szabadságot teljesen megsemmisíteni, bizonyára azon szövetségeknek köszönhető, melyeket Bocskay, Bethlen, Thököly és Rákóczi kötöttek a törökkel“, mely szövetségnek épen az igazi kultura zászlóvivői: Németország, Anglia, Hollandia és a katolikus Franciaország voltak nemcsak pártolói, de indítványozói és közvetítői is.

Messze vezetne a szabadságharc változó eseményeit, a nagy szabadsághős győzedelmeit és vereségeit csak futólag is ecsetelni. Szatmár, Ónod, Tokaj, Kassa, Lőcse, Késmárk és majd az egész magyar felvidék Thököly zászlói alatt, szemben Lipót szövetségesei, Sobieszky s a pápa pénzéből fizetett császári és lengyel hadsereg, a törökök győzedelmes előrenyomulása Bécsnek kapui elé, esztergomi vereségük, Budavárának győzedelmes bevételé 146 évi török hódoltság után, Apaffy erdélyi fejedelem megfélemlítése, Erdélynek, mint „meghódított tartománynak“ képe, a zentai csata borzalmi, a karlovi béke, Thököly szerencsecsillagának aláhanyatlása, Thököly, mint török alattvaló, hazájából száműzve, a nikomédiai „virágváros“, Ozmid csendes remete lakója, mindez elvonul lelki szemünk előtt, midőn kegyelettel állunk 200 esztendő multával hamvaidd előtt, Thököly Imre, ki mindezt átélte, átkínlotta, átszenvedte, hazád és vallásod rendíthetetlen szeretetében hőiesen megállva mind halálig, mint az Úr hiveinek egyike, kik a szent könyv ígérete szerint „hiveknek találatyán, halálig elveszik az életnek koronáját“; mint az Úr ama hiveinek egyike, „kiknek nevek fénylik, miként az égnek fényesége és mert sokakat az igazságra vezettek, miként a csillagok örökkön-örökké fénylenek“.

Thököly Imre nem halt meg! Thököly Imre él, Az erőszakkal szövetkezett hítségés idő előtt béníthatta meg a hőst, a szabadságnak a vezér fáradt kezéből

kihulló zászlaját erősebb, fiatal kar ragadta föl, mielőtt porba hullhatott volna; Thökölyt fölváltja Rákóczi Ferenc a nemzet szabadságharcában, a recrudescunt vulnera csatakiáltás csodákat mivel, melyekről szent lelkesedéssel emlékezik meg a nemzet most is, 200 esztendőnek elmúltával. Elnémultál áldott fejedelem Izmidben, virághantós nyugvóhelyeden, miként elnémult nagy utódod Rodostóban is. Hiszen Krisztus urunk is elnémult ott sziklasírjában, melyre Pilátus nagy pecsétjét helyezé. De az eszme, melyért éltetek, küzdöttetek, szenvedtetek, meghaltatok, édes hazánk szabadságának örök eszméje, nem hallhatott meg; sirotokból kitorva létjogot követel századok harcában azóta is minduntalan. Te dicső, nagy halott, dicső utaidal együtt „buzaszem valátok, mely földbe tétetvén, nem marad magára, hanem sok gyümölcsöt terem“. A szent hajdankorban megígérte az Úr szolgálójának: „ime én veled vagyok, hogy megőrizzelek tégedet és meghozzalak tégedet ezen földekre s sem hagylak el tégedet, míg nem bételjesitem, mit teneked szoltam“. Az Úr beváltotta ígérteit Thökölyre nézve is. Itt van hamvaiban és itt van közöttünk, imádott hazája földjén, mely szabad akar lenni, milyennek ő álmodá, a jóságos, a kiengesztelő, az alkotmányos király élte esthajnalán látva — király és nemzet szeretetben egyetértve, egy boldogabb időnek már magába is boldogító reményében boldogan. E nagy munkának egyik nagy alapvetője valál, Thököly Imre. Hálás nemzeted köszönt és üdvözl. Isten hozott! Isten hozott!

Istentisztelet után csendes áhitattal vonult ki a fényes közönség, hogy helyet adjon a szent hamvakhoz zarándokló nép tengernyi sokaságának. Egy percre még ott maradtunk, hogy megtekintsünk a koszorúkat. Ez öt koszorú feküdt itt a ravatalon: a budapesti magyar ev. egyháze (Rákóczi színeivel), a rákoskeresztúri ev. egyháze, a bakony-magyarszombathelyi községé, a Budapest VIII. józsefvárosi köré (nemzeti szín) s az országos nőképző egyesületé: „Zrinyi Ilona hitvesének“ felirattal (nemzeti szín). A ravatal mellett, a melyhez délután 4 óráig bocsátották a közönséget, óráról-órára országos képviselők állottak díszőrséget.

E tény megemlékezésénél nem hagyhatok megemléítés nélkül egy kedves epizódot. 11—12 óra között az országház egy r. kath. lelkész tagja állott társaival díszőrségen, kezében kard helyett imakönyvvel. Mi is Rákóczi hamvait a Bazilikába elkísértük s az ottani istentiszteleten többen részt vettünk. A mi istentiszteletünkön is részt vettek r. kath. papok, pl. dr. Fraknoi Vilmos és dr. Demkó György. A bújdosók lelke ime összehozott, mint egykor — akkor... Vajjon maradandó léssen-e e szent láng? Avagy ismét összetűzünk, patvar-kodunk, mint egykor — akkor?...

III. Kassa. — Késmárk.

A budapesti ünnepet követte a kassai. Fényére, pompájára méltó az előbbihez. II. Rákóczi Ferenc fejedelemet s bujdosó társait az ő kulcsos városa méltó módon fogadta s helyezte el a fenséges Erzsébet-dómba. Az ünnep valóságos országos jellegű volt, az egész kormány és az egész országház — alsó és felső tábla — részvételével. Am a fény rideg és hideg. Mintha hiányzott volna a budapesti melegség. Thököly Imre fejedelem tetemei pedig a díszes fejedelmi gyászokcsiban, díszőrség mellett és várták, a míg őket Késmárkra szállítják. Megemléjtük, hogy a kassai ünnepen az ev. ref. egyház igen szépen volt képviselve, élén Antal Gábor püspökkel. Mi ugyan itt már kevesebben voltunk. Egyetemes felügyelőnk, Zelenka püspök vezetése alatt mintegy 30-an, a kiknek utunk Kassán át Késmárkra is vezetett.

Kassa ünnepe, egyházi szempontból inkább róm. kath. ünnep volt. Azzá tette az a tény, hogy II. Rákóczi Ferenc s itt örök nyugalomra helyezett társai e vallás hívei voltak s így itt a r. kath. egyház ritusa jutott egyeduralomra. Viszont Késmárk ünnepe a szó nemes értelmében evang. nemzeti ünnep volt. Fénye ugyan — külső szempontból — nem vetekedhetett az előző ünnepekkel, bár így is impozáns és előkelő volt: de benső intenzívításában és melegségében a budapestivel vetekedett, a kassait pedig kétségkívül felülmulta. Egyébként országos ünnep volt ez is a szó teljes értelmében. Jelen voltak s kormány nevében Kossuth Ferenc, Apponyi Albert, Darányi Ignác és Jozipovics Géza miniszterek, Széchenyi Sándor gróf főrendiházi alelnök Justh Gyula képviselőházi elnök, Tóth, Günther, Mezőzsy államtitkárok s az országgyűlés nagyszámú küldöttsége. Képviselve voltak a vármegyék és törvényhatóságok, az ev. ref. egyház, ott láttuk Párty szepesi püspököt s a róm. és görög kath. klérus több tagját. Ott láttuk a Szepesség összes iskoláit, melyekhez csatlakozott az eperjesi kollégiumi ifjúság, a losonci s a sárospataki és a debreceni ifjúság küldöttsége (utóbbiak korhű jelmezben, gyönyörű zászló alatt) tanáraik vezetése mellett. A város lakossága hűségét egykori ura és fejedelemé iránt azzal fejezte ki, hogy házait gyönyörűen feldíszítette (váltakozva házanként a nemzet és a Thököly színeivel).

Kedden reggel 8 órakor érkezett meg a fejedelmi hamvakat hozó külön vonat a ravatalos kocsival és a kormány szalonkocsijával az állomásra, a mely előtt a megye népe szorongva várakozott. Felemelték a hamvakat rejtő rézveretes ládát, mialatt a késmárki tanuló ifjúság rázendített egy távol dombon a Hymnusra. A szent zsolozsma egyszerre magával ragadta a lelkeket s már is ezrek és ezrek éneke száll a magasba: „Balsors a kít regen tég — hozz rá vig esztendőt“ s a ragyogó napfényben tündöklő Tátra ősbércei ezerszeresen verik szét a szent ének akkordjait: hadd keljen visszhangja szerte e hazában, le a Vaskapuig és az Adriáig... A város nevében Schwarcz Károly polgármester mondott üdvözlő beszédet.

A vasuti állomáson felállított díszes ravatalsátorban elsőnek Kossuth Ferenc szólt. Röviden, de annál mélyebb értelemmel. „Idegen föld megőrizte, a nemzet hazafisága, király nagylelkűsége haza hozta hamvaikat. Őrizze tovább a haza földje és következzék be reá s a nemzetre a feltámadás napja“.

Majd Thaly Kálmán, az ősz kuruc szólalt meg, hogy elmondja Thököly hű késmárki polgárainak uruk egykori számorú bujdosását ki, s örvendetes bujdosó-útját most vissza a hazába. A közvetlenségével megragadó szép beszéd az összes jelenvoltakra a legmélyebb behatást gyakorolt. Thaly Kassán szépen beszélt, de Késmárkon még szebben, melegebben... Vajha sokáig emlékezetben tartanók!

Thaly Kálmán beszéde:

Igen t. ünneplő közönség! (Halljuk! Halljuk!) Nem mondom, gyászoló közönség, mert hiszen diadalt ünneplünk ma, a mikor ma a nagy száműzött hamvait az édes haza földjére hoztuk és átadjuk az édes haza poraiban való nyugalomnak és az édes haza poraiban való elvegyülésnek. Mikor az én csekélységem (Éljenzés), a képviselőház megtisztelő megbízásából ebben a nemes feladatban működött, kötelességemnek tartottam immár életemben másodszer elmenni Kis-Ázsiába, Izmidbe, a hajdani Nikomédiába, melynek ékes, kies vidékén szomorú számkivetésben, súlyos betegségben hunyt el a

mi hősünk, a ki úgy a vallás szabadsága, valamint a haza világi szabadságának volt martirja.

Tegnap tettük örök nyugalomra Kassán a nagy, a dicsőséges, a nemes fejedelmet, II. Rákóczi Ferencet, Thököly Imrének mostoha fiát. Ma helyezük örök nyugalomra szülővárosában, Késmárkon a bujdosó Thököly Imre hamvait. Sokat szenvedett, sokat küzdött gyermekkorától, ifjú korától haláláig, mely maga is élte delén viszotagságok közepette tábori életben szerzett betegsége következtében kelletlenül hamarabb következett be, még pedig idegen földön, virágok mezején, a gyönyörű fekvésű Izmidben. Ott voltam én már másodsor azon a szomorú, szent és nekünk édes-bús emlékü helyen, a hol ő szegény már utolsó betegségében terebélyes fák alatt ülve, lenézett a tengerre és úgy merengett el a régi szabadság emlékein és a magyar hazában épen akkor felújuló szabadságharc reményein. II. Rákóczi Ferenc úgyszólván reménytelenségben hunyt el, míg ő távol Nikomédia vidékén tudta, hallotta, értesítéseit vette a kuruc világ győzelmeinek, a hol az ő mostoha fia zászlói diadallal lobogtak, sőt megérte azt is, hogy az ő kedves szülővárosa, Késmárk a szabadságharcoló birtokába jutott a többi nagy uradalmaival, birtokaival egyetemben. Ő reményeket táplált, a szécsényi országgyűlésre elküldte követét és végrendeletében, mivel is halálát közeledni érezte, meghagyta fiának, hogy idegen földben őt porladni ne hagyja, de bármikor történjék is, az édes hazában, az édes haza egyik ág. ev. templomában, valamelyik kulcsos városában temesse el. Az ő végrendeletét én voltam szerencsés eredeti kéziratban feltalálni és kiadni. (Élénk éljenzés.) A mit azért említek, mert kötelességemnek tartottam, ha az előbbi időkben nem történhetett meg a dolog, az ő akarátának végrehajtását az illetékes helyeken indítványozni és az illetékes helyek meg is tették azt. Ime, nagy megtiszteltetéssel engemet bíztak meg avval, a ki a szent hamvakat elkísértem Izmidtől ideig, hogy a mint átadtam a magas kormányznak az összes bujdosók hamvait, hogy az ő kedves szülővárosában adjam át az édes anyaföldnek pihenésre eme megszentelt hamvakat. Jól fog esni azonban Késmárk város polgárainak, az ő szülőföldjük nagy embere tisztelőinek, ha megemlítem azt is, hogy most alig egy hete, mikor Kis-Ázsiából elindultunk, ott is ilyen ünnepiességgel fogadtak és Thököly emlékezetét az idegen ajkú népek is ezzel a részvétellel, ezzel az ünnepélyvel ülték meg. Ők tudták, hogy Thököly milyen nagy szabadsághős volt. Úgy a szultán ő felsége hivatalos képviselőjének, a kormányzó basának, valamint az egyház ottani főképviselőjének, az örmény érseknek jelenlétében történt nagyszabású ünnepély, az ő volt sirja helyén emelt piramis leleplezése alkalmából. Ugyanazon több százados oriai platánfák alatt, a hol ő egykor szegény, utolsó betegségében szárított bőrre heveredve, hű kurucaitól környezve, a világ mulandósága felett elmélkedve, nézett le a tengerre. Ugyanazon nagy ciprusfák alatt áll most a magyar kormány bőkezűségéből állított emlék, egyike a legsikerültebbeknek. Kérdést intéztem több ottani előkelő férfiúhoz, pl. az érsekhez is, vajjon hogy vannak megelégedve az emlékoszloppal. Az érsek kijelentette, hogy sem Izmidben, sem környékén ehhez hasonló szép emlék nincs. Thököly álmai színhelye, Thököly egykori sirja felett magyar és örmény feliratú emlékoszlop az ő dicsőségét örökké hirdeti és annyit mondhatok, hogy kegyelettel fogják megőrizni emlékét. Ők tudták, hogy városuk büszkeségét adják át, mikor a szent hamvakat átadják nekünk: de a magyar nemzet ebbeli jogát elismerték és azért egyeztek bele a hamvak elhozatalába. Viszont azonban a magyar nemzet részéről nekik kegye-

letes emléket állítottunk, a mint Rodostóban is, Konstantinápolyban is feliratos emlékek hirdetik örökre a magyar bujdosók egykori nyughelyét. Thököly is kétszáz esztendeig nyugodott török földben, a honnan elhoztuk az emlékeket is és Késmárk városa meg fogja kapni alapítandó múzeuma számára nemcsak a nagy feliratos sirkövet, a melyet a templomban fognak majd elhelyezni, hanem egyéb emlékeket is Thököly Imre sirjából, így Thököly halotti öltözetének maradványait, a melyeket, remélem, Késmárk városának fiai kegyelettel fognak megőrizni, sőt most volt szerencsém átadni szabad királyi városánk egyik főtisztviselőjének egy emléket, a melyet az izmidiek küldenek Késmárk városának, Thökölyre vonatkozó feliratokkal. Ez is az izmidiek kegyelele jele, Ázsiának Európával való kézfogása, Törökország kézfogása Magyarországgal. (Élénk éljenzés.) A szultán ő felsége, a mikor bennünket fogadni kegyeskedett, felhatalmazott bennünket annak kijelentésére, hogy megtisztelve érzi magát és köszönettel veszi a magyar küldöttség nála való megjelenését; köszönetét küldi a mi felséges királyunk urunknak, a ki nagylelkűleg elrendelte a bujdosók hamvainak hazaszállítását és köszönetét nyilvánítja ő felsége a szultán a magyar országgyűlésnek (Élénk éljenzés) és felhatalmazott bennünket annak kijelentésére, hogy a köszönetet nemcsak Abdul Hamid szultán küldi, de az egész ottomán nemzet nevében küldi azt a magyar nemzetnek. (Éljenzés.)

A mi szabadsághőseink, régi bujdosóink, ime, ilyen becsületet szereztek a magyar nemzetnek. Becsületben nyugodtak ott, sirjaik tiszteletben részesültek minden népek részéről, de az ő szívük ott is csakis a hazáért dobogott, ezért az édes magyar hazáért. Thököly is végrendeletében meghagyta, hogy hozzuk haza: mi tehát kegyeletlen kötelességet teljesítettünk akkor, a mikor, mint végrendeletük végrehajtói utolsó kívánságukat iparkodtunk teljesíteni. (Éljenzés.)

Sokat szenvedett nagy szabadsághős, édes fejedelmünk! Viszontagságos életed után, ime ideérkeztél Magyarországra, ideérkeztél szülővárosodba. Ismerik e nevet: Késmárk jól Kis-Ázsiában is. Sirfeliratára is rá van vésve, arra az emlékre is, a melyet Izmidből idehoztunk, rá van himezve, nemcsak a Thököly neve, hanem Késmárk városának neve is. Szóval, a rokonszenv nyilvánult meg ebben is és én tudom, hogy ma, mikor őt temetjük, Kis-Ázsiában is gondolnak rá kegyelettel, mint a hogy Konstantinápolyban és Rodostóban is a tegnapi napon kegyelettel emlékeztek meg dicsőséges, néhai urunk fejedelmünk, Rákóczi Ferencről. Nyugodjál tehát, sokat szenvedett bujdosó martir az édes haza földjében, a te kedves szülőfölded rögei között, a te kedves Késmárk városod ev. templomában mint a magyar nemzet örök tiszteletének tárgya. Járuljanak a jövő nemzedékek a te sírodhoz hazafiságot és a martíromság nyugodt türesét tanulni a te nemes példából. (Lelkes éljenzés.)

A magyar nemzet nevében én, a ki hamvait a velem küldött országos bizottsággal elhoztam, itt teljesítem utolsó feladatomat e szent munkában, mikor Thököly Imre koporsóját Késmárk városának átadom. (Lelkes éljenzés.)

Azután megindult a díszmenet a két kilométer hosszú úton a pályaháztól a várba, onnan meg az ev. templomba.

A díszmenet a következő sorrendben haladt:

A menet két lovasrendőr nyitotta meg, majd Okolicsányi-Zsedényi Ede országgyűlési képviselő, Szepes vármegyei törvényhatósági bizottsági tag, a menet lovaskapitánya következett, kit négy kürtös követett

cimeres harsonákkal. Ezeket követte Szepes vármegye népies lovasbandériuma négyes sorokban, majd Szepes vármegye és a többi törvényhatóságok küldöttségei nyolcas sorokban, Késmárk szabad királyi városnak s a résztvevő többi városok iskoláinak küldöttsége, egyletek és testületek küldöttségei, valamennyien zászlókkal. Ezután következtek a temetési kornétát vívó városi tanácsosok, majd egy teljesen páncélba öltözött lovag, kezében arany buzogánnyal. Lovát két csatlós vezette. Ezután jött egy fekete lepellel leborított harci mén Thököly fejedelem cimereivel díszítve. A ment két csatlós vezette, az uszályt két apród vitte. Következett a késmárki dalárda, majd a Kárpát Egyesület elnöke, Fischer Miklós, a ki Thököly Imre fejedelemnek eredeti vezérbotját vitte. Nyomában jöttek az ág. hitvallású ev. és az ev. ref. egyház küldöttségei Prónay Dezső báró vezetése mellett, a protestáns papság, három lámpát vívó lovas, a melynek nyomában halad a halottas kocsi, melyet hat fehér ló vitt. A lovakat csatlósok vezették, három nyeregben lovas ült. A koporsó mellett két-két oldalról három-három apród haladt, az ország és a Thököly-család cimereivel. A testőrséget Szepes, Sáros, Liptó, Árva és Máramaros vármegyék alispánjai, valamint Késmárk szab. kir. város polgármestere képezték, a kik két oldalt haladtak a kocsival. Ezenkívül kétoldalt a kocsi mellett haladt 12 fáklyavívó és Szepes vármegye hajdúiból alakított 12 tagú díszőrség. A halottaskocsit két lámpátvívó lovas követte, majd a Thököly-családnak női ágról leszármazott rokonai, továbbá Thaly Kálmán országgyűlési képviselő vezetése mellett az országos ötös bizottság, a kormánynak jelenlévő tagjai, a főrendiház és képviselőház küldöttségei. Szepes vármegye törvényhatósági bizottsága a vármegye főispánjának vezetése alatt, Késmárk város képviselőtestülete, a többi vármegyék és városok küldöttségei, a batóságok küldöttségei, végül Szepes vármegye népies lovasbandériumának második csoportja.

Méltóságteljes lassúsággal haladt a díszmenet a Poprádon át vezető három hidon keresztül a Kossuth Lajos-utca, a Főtéren és a Vár-utca baloldali részén át a Thököly-térre. Itt a Vár-utca jobboldalára kanyarodott vissza és ezen keresztül haladt egészen a Thököly-vár bejáratáig. Menetközben az Operaház zenekarából alakított díszzenekar kurucnótákat és Zichy Géza gróf Rákóczi-indulóját játszotta. Pédás rendben és lélegzetét majdnem visszafojtva állott sorfalat a közönség, a mely még áhitattal szemlélte a vár urának hamvait tartalmazó koporsót.

Az ódon évszázados vár nagy arányaival, több méter magas falával, hatalmas tornyaival, bástyaival impozáns benyomást tesz a szemlélőre. Falain régi urának cimerei díszlenek. A mint a menet feltűnik, megharsan az éjszaki bástyán a bújdosók éneke a tárogató fájdalmas hangján. A széles várudvar előtt megáll a menet; megérkezett a várúr, a kuruc király... Szól a tárogató, megkondulnak a harangok, zúgásuk könyeket fakaszt a szemekből...

A Thököly-vár előtt megállapodik a menet. A koporsót leemelik a gyászkoocsiról és a vár udvarára viszik, a hol a díszsátorban lévő katófalkra helyezik el. A ravatal körül helyet foglalnak a kormány, a képviselőház, főrendiház s a különféle küldöttségek tagjai.

Ott a vár udvarán, ott érte el az ünnepség a delelő pontját. A gyönyörű ravatalos sátor körül fényes közönség, köröskörül aranyos napsugár az ősi várfalakon. Tán Thököly lelke vetette rájuk megdicsőítő fényét. Most felhangzott az egyesített késmárki, leibici és szepesbélai dalkörök éneke: „Thököly sirja“, a mely-

nek szövegét Thaly Kálmán írta, méltó, hogy sokan megismerjék, megtanítsák s emlékezetben tartsák. Így hangzik:

„A halálban él még a szabadság,
S te, ki élve érte harcolál
S el nem érted: halni kész valál, hogy
Egyesítsen véle a halál.
Most szabad vagy, végtelen szabad vagy;
Almodoznod mindenről lehet,
És az álom drága kincs: hatalma
Felidézi a letűnteket.

Álmaidban újra fölkel a hon,
S szent ügyéért émi — halni kész
Álmaidban mind kilép a sírból
A sok régen elhunyt hű vitéz,
Es előtted harci rendben állnak,
Várva, míg a harsány kürt riad,
Dörg az ágyú már parancsszavadra
Szél feszíti lobogóidat.“

A gyönyörűen előadott ének elhangzásával Prónay Dezső báró egyetemes felügyelő lépett a ravatal előtti szószékállványra, hogy egy fejedelmi ravatalra letegye egy magyar szív valóban fejedelmi hódolatát. A gyönyörű beszédet, a melyet közben is a tetszes és helyeslés nyilatkozatának egész özöne szakított meg, egész terjedelmében így hangzik:

Honfitársaim!

Mély megilletődéssel szólalok fel e ravatalnál a hozzám intézett felszólításhoz képest, hogy kifejezzem azokat az érzelmeket, a melyek az itt egybegyűlteket áthatják. Két század telt le, mióta késmárki Thököly Imre küzdelmes élete véget ért és földi maradványai messze szülőföldjéértől, hazájától idegen földben találtak nyugalmat. Kétszáz év múlva valósul meg a száműzöttek elhunyt szabadsághős kivánsága, hogy földi maradványai magyar hazájában valamely város evangélikus templomában találjanak végső nyughelyet. Kétszáz év hosszú idő! Számot tesz még egy nemzet életében is. Öt-hat nemzedék tűnik el ennyi idő alatt; a közvetlen hagyomány, a személyes hatás alig terjedhet tovább három nemzedéknél.

Régibb idők emlékeit már csak a történetírás tartja fenn, csak a több nemzedéket egyaránt átható hazafiúi kegyelet őrzi meg.

A történetírók búvárkodása gyakran bámulatos részletességgel állítja elénk a nagy férfiak életét. Néha olyan adatoknak a birtokába is jut a történetíró, a melyeket a nagy férfiak kortársai sem ösmertek, néha viszont önkénytelenül a tárgyilagosságra törekvő történetíró is saját kora mértékével méri a múlt idők emberét. Pedig mindenképp igazságosan csak saját korának mértékével mérve ítélnünk meg.

A ki saját korának nagy férfija volt, minden idők számára élt. Amde már mi nem a történetíró fürkésző, kutató tekintetével állunk Thököly Imre koporsójánál, sem a böleselkedő szigorú erkölcsbíró ítélkedésével. A hazafiúi kegyelet érzése egyesít itt minket, a mely megilletődés, a visszaemlékezés ama nagy küzdelmekre, a melyeknek egyik hőse, ama végtelen szenvedésekre, a melyeknek egyik osztályozása Thököly Imre volt.

Vannak harcok, a melyeket a küzdők egyénisége tesz nagyokká és dicsőkké, vannak küzdelmek, a melyeket az eszmék, a melyek körül és a melyekért folytak, tesz dicsőkké; küzdelmek, a melyeknek szentsége megdicsőíti az abban résztvevőket. Hazánk szabadságharcai és az evangéliumi vallás szabad gyakorlatáért vívott küzdelmek, önvédelmi harcok, a melyeknek ez a körülmény egészen sajátos jelleget és a teljes siker

hiánya dacára végtelen dicsőséget ad. Dicső harcok ezek, a melyek megdicsőítik vezérő és közvitéz, neves és névtelen harcosaikat és ezeknek a küzdelmeknek egyik hős bajnoka Thököly Imre.

Thököly Imre élete a XVII-ik század második felére esik. Abba a korszakba, a melyben Európaszerte a korlátlan fejedelmi teljhatalom jut érvényre. Az a kormányzati rendszer, a mely már a XVI-ik század elején fejlődik és mindig ridegebb és ridegebb alakjában valóságos zsarnoksággá válik. Teljesen műveletlen népeknél, a melyeknél a jog fogalma fölötté hiányos és homályos és az állam alkata számára még alig van más képzet, mint a családfőnek kiskorú gyermekei felett való gyámkodó hatalma, a korlátlan fejedelmi hatalom fennállása érthető, de a mint a jogról való fogalom az ember tudatában élni kezd, a mint a műveltségnek egy bizonyos fokát elérik a nemzetek, a fejedelmek korlátlan hatalmának elve viszás és elítélendő. Voltak minden időben teljhatalommal korlátlanul uralkodó fejedelmek, a kiktől azt, hogy jó államférfiak voltak és jó uralkodók, megtagadni nem lehet, de ezeknek személyes jeles tulajdonságai tették őket nagy államférfiakká, jeles uralkodókká, de nem a korlátlan uralomnak elve és rendszere.

Ez az elv, ez a rendszer nemcsak elítélendő, de valóban megvetésre méltó.

Elítélendő és megvetésre méltó az a gondolat, hogy egy gyarló ember — és melyik ember az, a kiben gyarlóság ne volna, a maga akaratát embertársainak akaratával szemben, minden föntartás és korlát nélkül érvényesíthetné.

Ez az elv az emberi fenhéjazás olyan mértékére vezet, a melyre nincs más jelző, minthogy az már vétkes, ez már bűnös dolog.

A fejedelmi önkényuralomban, legyenek bár amak egyes nyilvánulásai kivételképen családkonyan fényesek, mindig van valami vétkes, valami bűnös is.

Örök dicsősége nemzetünknek, hogy a fejedelmi önkényuralom hazánkban teljesen sohasem diadalmaszkodhatott. A magyar nemzet mindig meg tudta védeni alkotmányát, védelmére kelt annak akkor is, a midőn Európa legtöbb országában az alkotmányosság teljesen megsemmisült.

A 16-ik század első felében diadalmasak a nemzet ezen küzdelmei. Bocskay, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György diadalmas fejedelmi vezérei nemzetünk legjobbjainak. Biztosítják a nemzet alkotmányos szabadságát, kivívják az evangéliumi vallásszabadság gyakorlatát, csak egyre fájdalom nem képesek, hogy maguk köré gyűjtenék az egész nemzetet és talán azért nem képesek azt, a mit megvédték, azt a mit kívántak, új támadások ellen eléggé biztosítani.

A 16-ik század második felében, a westphaliai béke után következik az a kor, a melyben a fejedelmi korlátlan uralom Európaszerte már teljesen megszilárdultnak látszik. A nemzetek élete a fejedelmi ndvarokban összpontosul. Hazánknak nemcsak alkotmányát fenyegeti az uralkodó teljhatalma, a nemzetnek létét fenyegeti az idegen uralom, az abszolutizmus nem csak a szabadságot készül megsemmisíteni, az abszolutizmus diadala a nemzetnek megsemmisülését jelentené. Ebben a szomorú korszakban küzd Thököly nemzetünk és az evangéliumi vallásszabadságért. Küzdelmeinek sikere fájdalom kevés, de mégis a folytonos küzdelem teszi lehetetlenné a nemzetellenes abszolutizmus teljes diadalát. A küzdelem ébren tartja a nemzetet, nem hagyja teljesen elalélni és ha rövid időre megszakad a küzdelem, nemsokára ismét megújul egy új dicső vezér, II. Rákóczi Ferenc alatt.

Két század elmultával a távolba visszatekintve, nemzetünk története egy egész századon át, Bocskaytól II. Rákóczi Ferencig egy nagy küzdelem, a melyben csak néha-néha áll be egy kis nyugvás, a melyben egymást követik és fölváltják a dicső vezérek, kezdetben diadalmasan, utóbb szerencsétlenül, de nem kevésbé dicsően, küzdve a hazáért és szenvedve végtelen fájdalmakat, nélkülözéseket, feláldozva vagyont, jólétet, nyugalmat, kockára téve az életet és végül elszenvedve a száműzetésnek, a hontalanságnak végtelen gyötrelmeit. E hősök hamvait teszszük nyugalomra most hazánk földjében, lerőjjük velök szemben a kegyelet adóját. Ha visszagondolunk reájok és hősi küzdelmeikre, mély bánat fog el. Miért nem lehetett övék a diadal, miért jutott nekik dicső harcok után is csak szenvedés. A nemzet legjobbjai küzdöttek velök és ők a nemzet legjobbjával, de fájdalom! nem az egész nemzet volt velök, fájdalom a meghasonlás és a nemzet hű fiaiak kishitűsége is könnyítette ellenfeleik diadalát.

De az a diadal sem volt teljes, sem nem tartós.

A nemzet él. Kegyelettel ragaszkodik azon hőseinek emlékéhez, a kik szabadságáért küzdöttek és szenvedtek. Kegyelettel megőrizte két századon át azon hőseinek emlékét, kik szabadságáért küzdöttek és szenvedtek és ez az érzés tanúsága annak, hogy a nemzet él és a hazafiúi kegyelet szent érzésével éleszi reményeit.

Most már végső nyughelyére kísérjük Thököly Imre földi maradványait, elrebegve koporsója fölött a XVII. század magyar költőjének szavait:

Nyugodjál, koporsód legyen békességes!
Allapotunk most is nem gyönyörűséges.

Ki ne értette volna meg e szavak mélységes értelmét, kinek szívében nem nyilallott volna át ezekre a hazafi fájdalom, keserűség és az az évszázados szent fogadás?.. „Hideg szél fúj Késmárk felett“ . . . De most egy meleg, egy izzó szellem önti ki innét áldó lehelletét: magyar megihlet-e? magyar megérted-e? . . .

Azután Justh Gyula képviselőházi elnök lépett a ravatal elé, ráhelyezte a képviselőháznak két méteres átmérőjű hatalmas szép babérszörűjét e szavakkal: Dicső szent emléked, nemes felséges példád növelje nagygyá, hatalmassá a magyar szabadság, a magyar függetlenség fáját, hogy dúló viharok rajta soha, de soha erőt ne vehessenek. A magyar országgyűlés képviselőháza nevében és megbízásából koszorút helyezek ravatalodra, dicső nagy fejedelmünk, Thököly!

Majd megszólalt ezrek ajkán a Szózat és a várfalak visszhangja rámondotta az Ament. Nem, ez nem ceremónia volt csupán. Ez istentisztelet volt — igazi, Isten kedve szerint való! Ez adta meg ez ünnepnek evangéliumi hazafias jellegét.

Az után a templomba mentünk, a hol Széchenyi Sándor gróf, alelnök a főrendiház koszorúját tette le a ravatal lépcsőzetére.

A gyülekezet éneke után pedig Terray Gyula gömöri esperes részletesen ismertette Thököly pályáját és érdemeit. Zelenka Pál püspök áldást adott a gyülekezetre, mely Rákóczi imádságának s a Hymnusnak hangjai mellett oszlott szét. Thököly koporsóját Gyürky Pál, Materny Lajos, Székely Gyula és Terray Gyula esperesek vitték a templomba s az istentisztelet alatt a felső megyék alispánjai, utána pedig d. u. 4 óráig pedig az evang. lelkészek álltak díszőrséget mellette. Délután 4 órakor újra megtelt a templom áhitatos közönséggel. Dianiska Frigyes késmárki lelkész beszéde s az átadási jegyző-

könyv aláírása után énekszó mellett levitték a tetemeiket a szepességi papok a sírboltba.

Thököly állandó nyugvóhelye a késmárki szép evang. templom kupolája alatt építendő mauzoleum lesz. Egyelőre a szarkofágja ott áll az oltártól balra eső sarokban, szép szürke márványból, nemes renaissance-stylnben kidolgozva. Thököly fejedelmi címere. A szarkofág jobb oldalán e felirat: „A magyar szabadság számkivetett hőseinek hamvait, hálás nemzete, I. Ferencz József ap. király elhatározásából, itt szülőföldjén helyeztette örök nyugalomra. 1906 október 30. Bal oldalán pedig: „Késmárki-Thököly Imre, felső Magyarország és Erdély fejedelme, született 1657. szeptember 25. † 1705. szeptember 3.

Itthon van tehát.

Maradjon köztünk szelleme is időtlen-időkéig.

A jegyzőkönyv szövege a következő:

„Jegyzőkönyv, Késmárkon az ev. egyházban 1906 október 30-án. Thököly tetemének ezen templomban történt elhelyezése alkalmából. Thököly fejedelemnek Kis-Ázsiában, Izmidben nyugvó tetemei ő felségének a királynak és a nemzetnek megegyező akaratából ez évi október 27-én Orsovánál a haza földjére hozatván, onnét a kormánynak, a törvényhozás mindkét házának, a törvényhatóságok küldöttjeiből és más főméltóságokból álló országos küldöttségek által ünnepiesen Késmárkra hozatván, a hol ezeket a drága tetemeiket a kormánytagjai időtlen-időkéig való kegyeletes megőrzés végett átadják Késmárk szab. kir. város és a késmárki ev. hitv. egyházközség képviselőinek. Ezek viszont ünnepiesen kijelentik, hogy Thököly Imre tetemeit ezennel átveszik és azokat örök időkre kegyeletesen megőrzik és megőrzítetik. Ezen jegyzőkönyv három példányban állítatván ki, azok egyikét a kormány vette át az országos levéltárban leendő elhelyezése végett, a másik kettő pedig Késmárk város polgármesterének és az ág. hitv. egyháznak adatott át.

A *Thököly-koszorúk*. A Thököly Imre hamvaira a következő koszorúk érkeztek. (Előre is boesánatot kérünk, ha jegyzékünk nem teljes.)

Szepes vármegye közönsége: Th. I. emlékének. Bihar vármegye közönsége: Th. I. emlékének. Az eperjesi Széchenyi Kör: A nagy nemzeti hősnak. Sáros vármegye közönsége: Kegyelete jeléül. Selmező és Bélabánya sz. k. város: A hazaszeretett bujdosó apostolának. Hajdú vármegye közönsége: Th. I. fejedelem emlékének. Ugocea vármegye közönsége: Th. I. fejedelem emlékének. Moson vármegye közönsége: Th. I. elévülhetetlen emlékének. Somogy vármegye közönsége: Th. I. fejedelem dicső emlékére. Poprád város közönsége: A nemzet hősnak. Az eperjesi collegium: Fejedelmi tanítványának. Zala vármegye: Th. Imrének. Heves vármegye: Th. I. dicső fejedelemnek. Nagyváradi város közönsége: Th. I. emlékének. A M. Történelmi Társulat: Th. I. emlékének. Szepesbela város: A szabadság bajnokának. A M. Mérnök-és Építész-Egyesület: Th. I. fejedelem emlékének. A Thököly-család: Gróf Th. a dicső kuruc hősnak. Az országgyűlés főrendiháza: Th. I. fejedelem emlékének. Székesfőváros közönsége: Th. I. emlékének. Nógrád vármegye: Th. I. emlékének. Nyitra vármegye: Th. I. emlékének. Pozsonyi Toldy-kör: Th. I. fejedelemnek. Kaposvár város közönsége: Th. I. emlékének. Szatmár-Németi sz. kir. város: Th. I. emlékének. Abauj-Torna közönsége: Gróf Th. I. dicső emléke iránt érzett mély tisztelettel. Kolozsvár sz. k. város: Th. Imrének. A M. Tud. Akadémia: Th. I. dicső emlékének. Pozsony sz. k. város: A szabadság bajnokának. Borsod vármegye: Th. I. fejedelemnek. Sárospataki felső iskola: Th. I. szellemének.

Lőcse sz. k. város: Th. I. emlékének. Szolnok város közönsége: Th. I. fejedelemnek. Jász-Nagykun-Szolnok vm. közönsége: Th. I. fejedelemnek halhatatlan emlékéül szabadsághősünknek. Igló város közönsége: Hazafias kegyelettel. Debreczen sz. k. város: Th. I. fejedelem emlékének. Aranyos-megyesi br. Mednyánszky László és Margit. férjezett baloghfalvi Czobel Istvánné, mint a graduci Horváth Stancsisoknak a Thökölyek hű szövetségeseinek utódai. Bereg vármegye: Th. I. fejedelemnek. Máramaros vármegye hűséges kegyelettel. Hű-Liptóvármegye Th. Imrének. Késmárk sz. k. város: Dicső szülöttjének. A tátraaljai ág. ev. egyházmegye: A hitvédő hősnak. A késmárki ev. el. és polg. leányiskola: A dicső szabadsághősnak. A késmárki ev. hitv. lyceum: A szabadság és vallás hősnak. Az Orsz. Tanáregyesület Szepesi Köre: Nemzetünk szívében élő hősnak. Arad vármegye törvényhatósága: Hazafias kegyelete jeléül. A tiszai ev. egyházkerület: Hazánk lánglelkű hős fiának. A késm. polg. és keresk. iskola: A nagy szabadság hős bajnokának. Kőszeg sz. k. város kegyelete jeléül. Budapesti ref. I. közm. betegség és temetk. egylete: Th. Emlékének. Szepesi tanítóegyesület: Hazafias kegyelet jeléül. Magyarország tanítói: Th. I. emlékének. Magyarország tanítói: Th. Imrének. Ósemithez híven Keczer Miklós. Thököly Imrének, az alkotmány és vallásszabadság fejedelmi bajnokának. Gömör és Kishont vármegye. A magyar országgyűlés képviselőháza: Th. I. fejedelem dicső emlékének. A magyar főrendiház: Th. Imrének. Zemplén vármegye hálával és kegyelettel. Szatmár vármegye: gr. Th. I. emlékének. Pozsony sz. kir. város: Th. Imrének.

A *résztevők*. Egyházunk méltó részt vett a nagy nemzeti zárandoklásban. Nem adhatunk teljes listát, (ennek pontos és hiteles összeállítását hirtelen nem végezhettük el), de gondoskodni fogunk róla, hogy az utókor számára fenmaradjon, kik kísérték a hősök hamvait végleges nyugvó helyökre. Zsilinszky Mihály és Bohus Károly Orsovától Késmárkig kísérték a koporsókat, Budapesttől fogva nagyon megszorodott a kíséret. Késmárkon mintegy 60 lelkész volt. Szépen résztvettek főiskoláink, gymnasiumaink.

Az *országban*. Alig volt község, a hol nyilvános ünnepeken, istentiszteleteken a bujdosókról meg nem emlékeztek volna. Egyházunk férfiai itt is kivették részüket. Sajnos, a hely szűke meg nem engedi teljes felsorolásukat.

A debreceni egyetem.

Sajnálatos és merőben meglepő dolognak tartom, hogy az evang. egyházkerületek a debreceni egyetemhez való hozzájárulás megtagadásával, az egyetem ellen foglaltak állást. Ezzel azonban nem látom még ezt az ügyet befejezettnek, csak elodáztottnak. Azok az okok, vagy ürügyek ugyanis, a melyek alapján a hozzájárulást megtagadták, sem mértékadóknak, sem kényszerítőknak nem tekinthetők. Ilyen okok nélkül pedig ilyen messze jövőre kiható nagy kérdésben, mint a milyen egy prot. egyetem felállításának, vagy csak tervezésének is a kérdése, a határozást elodázni lehet, de dönteni nem.

S én hiszem is, hogy a nyilatkozatokat nem kell másnak, mint a határozat elodázásának tekinteni. Ez idő szerint, a mikor az államsegély emeltetésének művelete tartja fogva a figyelmet, okosság, az egy egyházi diplomatiát; a mikor nagyon óvatosan kell belefogni minden olyan tervbe, a mely az egyház életét gyökereiben érinthetné, vagy a körön kívülieket ellenünk han-

golhatná; a mikor az irántunk előzékenységre és jóakarattal mutatására kényszerült hatalom féltékenykedésének minden kihívása nagy érdekeinket kockáztathatja; mikor a harmadik egyetem függő kérdése amúgy is izgalomban tartja az ország három különböző részét s nagy kétköz elé állítja az intéző köröket és a közvéleményt egyaránt; mikor a terv főtámasza, az állam félve néz a felekezeti egyetem kérdésének feltámasztása elé: a debreceni egyetem dolgát szőnyegre hozni, tárgyalás során tartani, esetleg dülőre juttatni sokan nem tartják időszerűnek. Helyes. Ha valaki az időt nem tartja alkalmasnak, vagy a kérdést nem tartja érettnek, ám jó, ez nézet dolga. De akkor ne nyilatkozzék elutasítólag, mert ez is dülőre vitel.

Megengedem én azt, hogy a debreceni egyetemet egyhamar felállítani nem lehet. Elhiszem, sőt vallom magam is, hogy egy ilyen hatalmas alkotásra nem vagyunk anyagilag sem elég gazdagok, sem elég rendezettek. De nem is arról van szó, hogy azt az egyetemet márhólnapra megteremtsük, hanem csak arról, hogy előkészítsük. Lehet, hogy nem is ez a nemzedék, hanem egy másik vagy talán csak egy harmadik érheti meg a debreceni prot. egyetem megnyitását. Mindegy, nekünk nem szabad lemondanunk arról a jogról, arról a köteleességről, arról a dicsőségről, hogy mi is terveztünk nagy, dicső, korszakos alkotásokat. Nem szabad megtagadnunk azt a szent köteleességet, hogy a mikor a testvér közös munkára felénk nyújtja a kezét, kéri a társulást, támogatást, segítséget: ridegen elforduljunk azzal, hogy nekünk külön más köteleességeink is vannak. A saját köteleességeink teljesítése elől még nem kell annak kitérnie, a ki másnak is segíteni siet olyan munkában, a melynek elvégzése felében a saját teendői körébe tartozik. Nem református, hanem közös prot. egyetem tervezéséről van szó. S ha testvéri együttérzésből kötelesek volnánk még a tisztán református alkotásokat is együttérzéssel és segedelemmel is céljához juttatni, mennyivel inkább egy oly vállalatot, a mely a mi különös felekezeti érdekeinknek is támogatója és szolgája lesz.

Azt hiszem, hogy a kik ezt az ügyet a kerületek gyűlésein ismertették, nem számoltak elfogulatlanul a debreceni egyetem jelentőségével. Mert ha ezt tették volna, lehetetlen, hogy a kérdésben oly nyilatkozat tételét javasolták volna, a milyent tényleg javasoltak.

Ezzel azonban — szerencsére — még nincs a dolog véglegesen elintézve. Hátra van még az egyetemes gyűlés állásfoglalása. Nem tudom, senki sem tudja, milyen lesz ez. De az bizonyos, hogy sem az egyház méltóságához, sem az ügy fontosságához nem volna méltó, ha az egyetemes közgyűlés is az elutasítás mellett nyilatkoznék. Nem mondom, rohanjunk bele egy nagy áldozatokat kívánó vállalatba, sőt nem tartom lehetségesnek sem, hogy a debreceni egyetemet hamarosan, a legnagyobb erőfeszítéssel is felemelhetnénk, azt azonban mindenképpen kívánatos, illő és helyes dolognak tartanám, ha az egyetemes gyűlés a debreceni egyetem ügyében egy evang. egyetemes bizottságot küldene ki, a mely a református atyafiak bizottságával együtt tanácskoznék ama teendők felett, a melyek az egyetem érdekében a lehetőség határai között már most megvalósíthatók s a melyek által a nagy célt legalább egy mozdulattal közelébb juttathatjuk a megvalósuláshoz. Egy ilyen bizottság kiküldése még nem azonos a lekötöttséggel, hanem csak az érdeklődés tanujele és egyúttal biztatás is azok számára, a kik a magyar prot. egyetem ideálisan szép eszméjeért szerencsések az első sorokban küzdeni. Biztatni és testvéri érdeklődést tanusítani pedig testvéri köteleesség.

Raffay Sándor.

SZEMLE.

A „königsbergi kuruzsló“. Evvel a disznével tüntette ki Tomcsányi Lajos „pater S. I.“, Kantot, a bölcsészeti az elsőrangú héroszát, az angol kisasszonyok budapesti intézetének értesítőjében s ezzel a dicső kirohásával is egy újabb babérlevelet illesztett a tanfériúi hivatásának és dicsőségének azon koszorújába, a mely néki a szolnoki állami főgymnasiumnál az érettségi kormányképviselői kiküldetést megszerezte, dacára jezsuita páter voltának.

Hát evvel a kis rágalmazási excursióval egy kis pikantéria történt. A klerikális „Magyar Állam“ egy jóhiszemű, vagy mondjuk: naiv tudósítója, beszámolva az iskolai értesítőkről, megütközését fejezte ki a felett, hogy valaki Kantot holmi „kuruzslónak“ nevezze, mely cikket a nevezett lap szerkesztője hasonló naivsággal, minden fentartás nélkül közölt is.

Ámde a szerény kritika sehogyan sem tetszett a jó Tomcsányi páternek s egy tárcájában cáfolatot írt bírálójára, a mely tárcát már a „Magyar Állam“ szerkesztője avval a megjegyzéssel sietett közzé tenni, hogy „a katolikus tudományosságnak érdeke, hogy Kant philosophiájának a katolikus tanításhoz való viszonyát az eset kapcsán nyilvánosan tisztázzuk“. Más szóval, visszavívási kalandot rendezett jezsuita rendeletre.

Tisztázta pedig „Kant philosophiájának a katolikus tanításhoz való viszonyát“ az által, hogy minden további megjegyzés nélkül leköszölte Tomcsányi páter replikáját, a mely minden előtt abból indul ki, hogy „már IX. Pius, XIII. Leó s legújabbban X. Pius pápák útmutatása szerint Kant rendszerének minden főbb elvét elhantolták s Kantot feltámasztani a „Magyar Államnak“ épen nem fekszik érdekében“. . . E kegyes dorgatórium után alázatosan leereszkedik bírálójához is. Érdekes a beszédmodora: „Mondhatnám ugyan, hogy nem törődöm a Magyar Állam munkatársának nem tetszésével, de nem mondom, mert művelt ember így beszélni nem szokott“. Így igazolván „műveltségét“, a következőleg folytatja: „Még kevésbbé mondhatnám, hogy nem törődöm a Magyar Állam megrovó ítéletével, mert . . . stb. . .“ Ezen felülről lefelé fitymáló enunciációk után most már felhívja bírálóját, hogy „nevezzen meg csak egy valamire való katolikus bölcselet“, a ki az ő, t. i. a bíráló téves véleményét osztaná: és ő, már t. i. a „művelt“ páter „hallgatással türi a megrovást“. Azután sorra citálja „az igaz tudomány nagy férfait“, holmi Urraburu, Gonzales, Gutberl, Sanseverino, Talamo etc. exotikus nevű uraságokat (nyilván egytől-egyig jezsuita „nagyságok“) s e tekintélyekkel (persze, a pápás jezsuita theologia tekintélyekkel érvel) agyon pocskondiázza bírálóját s mindezek alapján felveti a kérdést: „Kegyetlen igazságtalan volt-e hát a római szentszék az „emberséges“ Kanttal szemben, a midőn a Tiszta ész bírálatát a tiltott könyvek közé igtatta?“

Tudja ugyan, hogy Alexander Bernát, Paulsen, Goldschmidt s mások nem fogadják el az ő és a pápás indexcongregáció álláspontját, hanem hát „ezek az urak Kant uszályhordozói s a katolicismus iránt való gyűlöletből inkább azt is letagadják, hogy $2 \times 2 = 4$, sem-hogy megengedjék, hogy Kant tévedhetett volna“. A mint látjuk tehát a „művelt“ páter az ellenoldallal nagyon könnyen és „alaposan“ végez.

S most már így kifejtven tudós indokait, felveti a kérdést: követheti-e a Magyar Állam Kantot, „a ki a metaphysika minden lényeges kérdésében eltér a skóla tanától?“ Mire a feleletet is maga adja meg s a felelet

így hangzik: „Miként kimutattam, az én izlésem nem rossz; tehát a Magyar Állam referense tévedett“. Quod erat a priori demonstrandum.

Hát persze, persze a „skóla“. A középkor szent scholastikája, a melynek ismeretelméletét s metaphysikáját s evvel együtt egész dogmarendszerét Kant nagy-szerű kritikája teljesen ad absurdum vezet. No már csak világos, hogy a „Magyar Állam“, ha csak maga is nem akar az indexre kerülni, nem fogja Kantot tovább védelmébe venni, de a skólára fog vakon esküdni! A mit meg is tesz híven s alázattal, így tisztázván „Kant viszonyát a kath. tanításhoz“.

No hát mi nem irigyeljük sem a „Magyar Állam“ helyzetét s szerepét ez ügyben, sem a Tomcsányi páter „műveltségének“ és „jóizlésének“ e legújabb babérlevelét.

Nem állhattuk meg azonban, hogy a jezsuitikus tudomány tárgyilagosságának humorosan jellemző adalék-képen e pikáns irodalmi esetepatéról meg ne emlékezzünk!

Kriton.

OKTATÁSÜGY.

Országos ág. h. ev. tanáregyesület. Lapunknak olvasói bizonyára emlékeznek arra, hogy a tiszai ág. h. ev. egyházkerület tanárainak szervezett értekezlete mozgalmat indított egy országos ág. h. ev. tanáregyesület megteremtése ügyében. Ez üdvös mozgalmat az ág. h. ev. tanárok országoszerű örömmel üdvözölték és csaknem egyhangúlag állást foglaltak a tervbe vett egyesület mellett; így aztán az eszme — a melyet lapunk hasábjain magunk is szívesen felkaroltunk — lassanként oda érlelődött, hogy az ág. h. ev. tanárok képviselőinek 1905. évi nov. hó 4-én Budapesten tartott értekezlete az eperjesi collegium vezető tanárait megbízta azzal, hogy a leendő egyesület alapszabályait készítsék el. E kiküldött bizottság az elkészített alapszabálytervezetet az ág. h. ev. fő- és középiskolák tanárainak azzal a kérelemmel küldötte meg, hogy f. évi július hó elsejéig erről véleményt mondjanak. Az iskoláknak tanárai — egy iskola kivételével, a mely véleményét sem küldötte be — az alapszabályokat csekély módosítással elfogadhatónak minősítették. Ezekután az alapszabályokat készítő bizottság a kívánt módosításokat megtette s az alapszabályok végleges megállapítása céljából az ág. h. ev. tanárokat az egyetemes egyházi közgyűlés idejére — a mikor a legtöbb iskola képviselője Budapesten lesz — egybe fogja hívni. Minthogy azonban ez alapszabályok jóváhagyás céljából az egyetemes gyűléshez felterjesztendők és minthogy az egyetemes gyűlés tárgysorozatába csak oly tárgy vétetik fel, a mely az elnökségnek két héttel a gyűlés előtt bejelentetik, a bizottság jónak látta az alapszabálytervezetet az alábbi felterjesztéssel az egy. egyh. felügyelő úrnak benyújtani. Ezzel a kívánt formának elég van téve, de másrészt nincsen kizárva az sem, hogy a budapesti tanári értekezlet által kívánt alapszabály módosítások utólag be ne jelentessenek.

Az országos ág. h. ev. tanáregyesület alapszabályait a Hivatalos Közlemények legközelebbi számában közöljük. A felterjesztés a következő:

*Méltóságos és Főtisztelendő Egyetemes Egyházi
Közgyűlés!*

Mély tisztelettel alulírottak bátrak vagyunk az ág. h. ev. tanároknak 1905. évi november hó 4-én tartott értekezlete megbízásából az országos ág. h. ev. tanáregyesület megteremtése érdekében ez alázatos kérel-

münkkel a Mélt. és Főt. egyetemes egyházi Közgyűlés elé járálni.

Forrongó, vajdó korban élünk; új eszmék támadnak s ragadják magukkal ellenállhatatlan erővel a lelkeket. A fölszínre törő szociális és gazdasági kérdések többé nem tisztán a tudomány, hanem a gyakorlati életnek is nagy, megoldásra váró problémái. Ez átmeneti időben egyházunk sem vonhatja ki magát az új eszmék hatása alól. Ha misszióját híven be akarja tölteni, ha a reformáció szellemében akar hatni és működni, úgy észre kell vennie az idők változását, különben elveszti lábát alól a talajt s a rohamosan megváltozott viszonyok között elveszti jogosultságát az élethez. A római kath. egyház fölismeri az új alakulásban helyzetünk kényes voltát s habozás nélkül ragadja magához a modern szellem fegyvereit, hogy azzal önmagát megvédelmezze és mint már annyiszor tette, ellenfeleit saját fegyvereivel legyőzze. Mi ág. h. evangélikusok ez irányban majdnem semmit sem tettünk s így sokszor tehetetlenül kell néznünk, hogy alakul át a társadalom oly irányban, a mely az evangéliumi protestáns szellemtől távol áll; sok helyütt már oda jutottunk, hogy vannak még névleg protestánsok, de lelkiüetők, cselekedeteik határozottan protestánsellenesek. Ily körülmények között, ha csak ugyan bizunk az evangélium egyént és társadalmat átalakító, megváltó erejében, bűn volna hallgatnunk. Nem elegendő ma már, ha csak a hivatalos egyház munkájában bizakodunk; különben is az egyházi gyűlések — tapasztalás szerint — annyira túl vannak halmozva administrationalis teendővel, hogy onnét ez irányban ez egyházmentő munkásságot várunk nem is lehet. Szervezkednünk kell tehát más úton és módon; a mint szervezkedik is ma minden eszményt szolgáló intézmény, a mely létehez való jogát föladni nem akarja. Így szervezkedik a róm. kath. egyház akkor, a midőn kongresszusokat tart, egyesületeket teremt, a szocializmus, a melynek egyesületei ma már a társadalom alsóbb rétegeire csaknem ellenállhatatlan befolyást gyakorolnak.

Méltóságos és Főtisztelendő Közgyűlés! A modern idők szelleme iskoláinkat sem hagyta érintetlenül. Fölhangzik a panasz a család, a társadalom, az egyház részéről, hogy a mai iskolák nem állanak hivatásuk magaslatán. Ha iskoláinkat, a melyekre pedig, mint magunkéira, büszkék vagyunk, az egyház veteményeskertjeinek tekintjük, úgy szent kötelességünk, egyházunk érdeke parancsolja, hogy az iskola hibáin segítsünk. E hibákat ugyan túlzottaknak tekintjük, mindazonáltal lássuk, hogyan lehetne azokon segíteni. Tekintsük tisztán az egyházi szempontot. Fölpanaszolják, hogy az iskolák tanterve nem jó. Hogyan segítsünk ezen? Változtassuk meg a mi speciális kívánalmainknak megfelelően! De megtehetjük-e ezt? Nem, mert iskoláink az államsegélyt igénybe vették s ezzel a tanterv tekintetében önrendelkezési jogukról lemondottak. Fölhozzák, különösen egyházi férfiak, hogy a mai tanárok nem eléggé egyházas gondolkodásúak, munkájukkal nem tesznek szolgálatot az egyháznak, a mely pedig óriási áldozatok árán tartja fenn iskoláit. Ezen a bajon már segíthetünk. Állítsunk föl tanárképzőket! De tehetjük-e ezt szegénységünk mellett? Sajnos, nem; így tehát itt is az állam tauárképzőire szorulunk. Egészen más viszonyok között vannak tehát iskoláink, mint a múltban. Az állam folyton újabb igényekkel lép föl s az egyház ezeket nem képes többé kielégíteni; kénytelen az állam segítségét igénybe venni, e segítség pedig a protestáns iskolák sajátos szellemének föláldozását vonja maga után, mert az állam mindent uniformizáló irányzata az intézményekben sem tűri meg az individualis fejlődést.

Ilyen viszonyok közt tehát az ág. h. ev. fő- és középiskolák tanárai a modern idők szellemében járnak el, a midőn olyan egyesületet óhajtanak teremteni, a melynek célja különösen az ág. h. ev. iskolák szellemének, a mely az evangélium és a történelmi fejlődés folyamán sajátosan kialakult, mint egyházi és nemzeti szempontból értékesnek megmentése, ápolása és fejlesztése.

Méltóságos és Főtisztelendő egyetemes egyházi Közgyűlés! Ezek után teljes tisztelettel arra kérjük a méltóságos és Főtisztelendő egyetemes egyházi Közgyűlést, hogy az itt /- alatt csatolt alapszabálytervezetet jóváhagyja, illetve megerősítés céljából pártolólaga a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter érhez fölterjeszteni s az ily módon megalakulandó egyesületet jóindulatú pártfogásába venni méltóztassék.

Kiváló tiszteletünk nyílvánítása mellett vagyunk a M. és Főt. e. e. Közgyűlésnek Eperjesen, 1906. október hó 23-ikán alázatos szolgálója: dr. *Szlávik Máttyás* s. k., theol. akad. dékán, *Ludmann Ottó* s. k., coll. igazgató, *Gömöry János* s. k., főgymn. igazgató, dr. *Mikler Károly* s. k., jogakad. dékán, *Gerhard Béla* s. k., tanítóképző igazgató.

Hiszszük, hogy ezen oly eszményi alapon meginduló, valóban nemes célt szolgáló akció egyetemes egyházi közgyűlésünk részéről meleg fogadtatásra és pártfogásra talál.

Gömöry János.

EGYHÁZI ÉLET.

Az ev. lelkészek tanuló fiait segélyező-intézetéről.
A folyó évben töltötte be „a magyarországi ág. h. ev. lelkészek tanuló fiait segélyező-intézet” fennállásának 5-ik esztendejét. Talán nem lesz érdektelen ez alkalommal rövid visszapillantást vetni az egyesület eddigi fejlődésére és mostani állapotára.

A mikor ezelőtt öt esztendővel egy néhány lelkes férfiú egy oly intézetnek az alapítását tűzte ki céljául, a mely a szegény, nagybörészt 1600 K fizetésen tengődő evangélikus lelkészeknek támogatást nyújtson abban a tekintetben, hogy arra való fiaikat taníttathassák: bizony sokkal szebb jövő lebegett szemek előtt az intézet fejlődésének tekintetében, mint a milyet az idő — ez a vén favágó, a ki annyi virágzó galyat szokott lemetszeni reményeink fájáról — megvalósított.

Reméltük, hittük, hogy lelkésztársaink lelkesedéssel karolják fel az eszmét s tömegesen csatlakozva, közös erővel fogják előmozdítani az intézetnek emberbaráti célját, szegényebb lelkésztársaink segélyezését.

Hát — sajnos — nem egészen úgy történt. A lelkesebbek, a kiknek nevét más protestáns egyesületeink tagjai sorában is fel lehet találni, ezt az eszmét is örömmel üdvözölték, mindjárt kezdetben felkarolták; a többiek hallgattak s hallgatnak most is el annyira, hogy a magyarországi evang. egyház közel 800 lelkésze közül alig akadtt olyan, a ki kezet fogott volna a többiekkel a felebaráti szeretet nevében, a jótékony segítség gyakorlására. Ezek a régiek teszik most is tagok zömét, mert azóta bizony édes kevesen iratkoztak be az egyesületbe. De azért Istennek hála, mégis megvagyunk; a mit lelkésztársaink a saját érdekekben létesített egyesülettel szemben elfoglalt, érthetetlen közönye létrehozni nem igen engedett volna, azt megalapítani segített az Úr kegyelme, úgy, hogy intézetünk eddigi fennállására visszapillantva s annak jelenlegi állapotát véve tekintetbe, bátran mondhatjuk, hogy ezen rövid öt esztendő alatt, ha nem is sikerült felvirágoztatnunk intézetünket

oly mértékben, a mint azt az első lépések megtétele alkalmával reméltünk, mégis sikerült az intézet alapját szilárdan megvetnünk s hogy azon szerény körülmények között is, a melyek között intézetünk mindeztideig küzdött, tettünk jót azokkal, a kik segítségünkre rá voltak szorulva. És ezt folytatni fogjuk tovább is, s ha az Isten segít, küzdeni fogunk tovább is ezzel a reménnyel, hogy idővel mindig többen és többen karolják fel intézetünket s hogy utódaink tető alá hozzák azt az épületet, a melynek nekünk csak az alapját sikerült megvetni.

Az intézet mostani állapotára vonatkozólag a következők szolgáljanak tájékozással:

Az intézet tagjainak száma, az időközben elhaltakat nem számítva, ezidőszerint 131, még pedig 32 alapító és 99 rendes tag. Az egyes egyházkerületeket véve tekintetbe, a tagok száma a következőleg oszlik meg: a dunáninneni kerületből van 7 alapító és 15 rendes tagunk; a dunántüliből 4 alapító és 35 rendes tag; a bányai kerületből 17 alapító és 33 rendes tag; a tiszai-ból 4 alapító, 16 rendes tag. A kerületek közül eddig csak a tiszai kerület tett alapítványt. A többi egyházi testületek közül belépett a tagok sorába 8 egyházmegye, 3 egyházközség, 5 lelkészegylet és értekezlet. Az egyetemes egyházat is nélkülözzük még az alapító tagok sorában. A folyó évben — hallomásból tudom — több egyházmegye lépett be alapítóink sorába, a legtöbbitől azonban még ez ideig hivatalos értesítést nem kaptam.

Az alapító tagok között van 1 püspök, 14 esperes és lelkész, 1 ker. felügyelő és 3 más világi egyén (köztük özv. Kvaacsala Józsefné, a köztisztületben álló s jótékonyágáról közismert szarvasi matrona, a ki 1000 koronás alapítványt tett intézetünk javára) és 12 testület. A rendes tagok között van 2 püspök, 2 theol. tanár, 1 vallástanár, 5 testület, a többi lelkész és 1 segéd-lelkész.

A tagok segélyezését az intézet mindjárt megalakulása idejében kezdte meg s eddig 35 lelkésztagot segélyezett 2460 koronával. Ezenkívül egy-két szabad asztalt is juttatott évenként a tagok Pesten tanuló fiainak. Kár, hogy intézetünk elnökének minden buzgó utánajárása dacára se tudunk egy-kettőnél több szabad asztalt a tagok fiainak rendelkezésére bocsátani, mert majdnem valamennyit a tanítók Eötvös-alapja foglalta le, pedig egy-egy szabad asztal nagy segítség volna a mostani drágaság mellett a Pesten tanuló papfiaknak.

Az október elején megejtett számvizsgálat alkalmával megállapította a számvizsgáló bizottság, hogy az intézet vagyona az 1905. év végén 10.727 K 94 fillért tett ki, (ebből 7955 K 59 fill. készpénz, 1055 K 35 fill. hátralék és 1977 K még be nem fizetett alapítvány); az ugyanakkor megejtett pénztárvizsgálat 8817 K 99 fill. készpénzt talált, a mely gyümölcsözőleg van egyes takarékpénztáraknál elhelyezve.

Mind ezek a számok azt mutatják, hogy az intézet fejlődésének alapja meg van vetve s most már csak lelkésztársaimon áll, hogy tömeges pártfogásuk mellett még sikeresebben működhessék. Hiszen mennyit gyűjtettünk s mennyi segélyt adhattunk volna mostanáig is, ha 100 helyett legalább 400-an szövetkeztünk volna egymás gondjainak enyhítésére! A kiosztandó segély összege akkor egy évben lehetne annyi, mint a mennyit eddig öt év alatt kiosztottunk, míg most többnyire úgy vagyunk, hogy sok a kérő, a folyamodó, kevés a segélyösszeg.

A hátralékok — sajnos — intézetünknel is tekintélyes összeget képviselnek s vannak tagtársaink között olyanok is, a kik belépésök óta még egy fillért sem fizettek. Ez bizony nem szolgál az intézet előnyére!

Hasonlóképp hátrányunkra van a takarékpénztárilag kezelt tőkék alacsony betét kamatlába ($4-4\frac{1}{2}\%$), úgy, hogy az intézet szíves köszönettel venné, ha akadna lelkésztársaim közül több is olyan, a ki községében árvaszerű biztosíték mellett (betáblázásra) nagyobb kamatra el tudná helyezni a rendelkezésünkre álló tőkét kölcsönképen.

Kötelességemnek tartom megemlíteni még azt is, hogy akadnak oly pártfogóink is, a kik évenként bizonyos adománnyal segítézik intézetünket. Szíves köszönet érte! Szolgáljon példájuk mindnyájunknak buzdításul a jövőre nézve.

Ezekben akartam röviden ismertetni intézetünk állapotát, szerény bár, de áldásos működését. Fel akarom kelteni lelkésztársaim érdeklődését ez által is a mi érdekeinket szolgáló ezen intézet iránt, hogy azt szeretőkbe fogadva segítsék, felvirágoztassák. Sok egyházi testület van még, a mely távol áll intézetünktől, pedig megerősítés nélkül tehetne 300—400 K alapítványt az intézet javára. Ezeknél adjanak be indítványokat, hogy lépjenek be az egyesület alapító tagjai sorába; maguk a lelkészek pedig haladjanak jó példával előre s karolják fel intézetünket maguk is. *Ha minden egyházmegyébe oly buzgó volna intézetünk felkarolásában, mint a középvasi, a melynek minden lelkésze s a békési, a melyben kettő kivételével szintén minden lelkész tagja az egyesületnek, akkor kevesebbet kellene panaszkodnunk a közöny és szegénység miatt s ha nem is nyugodtan, de bizonyára nyugodtabban nézhetnénk a jövő elébe.*

Orosházán, 1906. okt. 20. *Okályi Adolf* lelkész, intézeti ügyvivő.

Pályázatok.

A bányai ág. h. ev. egyházmegyében lévő resicabányai egyházközségben megüresedett

lelkészi állomásra

pályázat hirdettetik. Az egyház congruus lévén, a törvényes jövedelem biztosítva van.

Szolgálati nyelv a német. A ki tótul is tud, előnyben részesül.

Folyamodók a bányakerületi lelkesválasztási szabályzatban előirt okmányokkal felszerelt kérvényeiket 1906. évi nov. 26-áig Temesvárra a főesperesi hivatalhoz küldjék.

Temesvár, 1906. október 20.

Kramár Belá, főesperes.

1—2

Tótul is tudó **káplánt** keresek. Fizetése 600 K s teljes ellátás mosáson kívül.

Cs.-Alberti. 1—2 *Czinkotszky Márton*, lelkész.

Zichy Mihálynak

„LUTHER WARTBURGBAN“ című képe ne hiányozzék egy protestáns családban se.

Kapható művészi kivitelű réznyomatban 12 koronáért Petrik Géznál Budapesten, II. ker., Donáti-utca 49. szám. Megfelelő keret külön.

Az 1902. évi verségi ipar és gazdasági kiállításán és az 1901. évi maki ipar és gazdasági kiállításán a nagy díszoklevéllel kitüntetve.

Wegenstein Lipót és fia

Első délmagyarországi orgona-építő műintézet (villamos üzemre berendezve)

TEMESVÁROTT

Szállít kitűnő legújabb rendszer szerint készített

pneumatikus orgonákat

bármily nagyságban a legolcsóbb árak mellett.

Javítások, átalakítások és hangolások átvételnek olcsón és kitűnő szakértelemmel eszközöltetnek. Bővebb felvilágosítással és költségvetéssel szívesen szolgálunk.

Az 1896. évi kiállításán a nagy millenniumi éremmel kitüntetve. 4—26

ORGONA-GYÁR villamos gépekkel berendezve.

BUDAPEST, VII., Garai-utca 48. RIEGER OTTÓ

cs. és kir. udv. szállítók

a Szent-Sír lovagja és a Ferenc József-rend tulajdonosa.

Legolcsóbb árban és kedvező fizetési feltételek mellett kiváló tiszta légnyomás, erőrendszer szerint (pneumatikai) tartós és nemes hangú orgonákat szállít. — Mindennemű orgonajavításokat és orgonahangolásokat a legmérsékeltébb árban és lelkiismeretes pontossággal teljesíti és jókarbantartást mérsékelt árban elvállal.

Tervezetek és rajzok

A párisi és bécsi világkiállításán stb. helyről kitüntetve. 30 évi fennállása óta 980 új orgonákat szállított.

Bérmelve díjlanul.

A „Theologusok Otthona” felügyelőjénél Pozsonyban megrendelhető:

KERESZTVÉN IMÁDSÁGOS KÖNYV

Az evangéliom népe számára régi jeles szerzők műveiből szerkesztette:

KOVÁCS SÁNDOR.

Ára egyszerű kötésben K 1.60
Angolvászon kötésben tokkal 5.—
Feketebőr- vagy fehér csontkötésben 8.—

Szép bibliai címképpel.

Elárúsító lelkészek, tanítók s mások is nagy kedvezményben részesülnek.